

ФІЛОСОФІЯ І СУМІЖНІ СФЕРИ ДУХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК: 215

Андрій Кадикало

Національний університет “Львівська політехніка”

НАУКА І РЕЛІГІЯ У СВІТОГЛЯДНОМУ КОНТЕКСТІ КОСМОЛОГІЇ

© Кадикало Андрій, 2007

Проаналізована проблема взаємовідносин релігійних уявлень про творення світу Богом та сучасних космологічних принципів. На основі осмислення складності будови Всесвіту, співвідношення фізичної реальності і моральних принципів, понять “антропний принцип”, “креаціонізм” розглядається можливість формування науково-релігійного світогляду. Як наслідок можна вести мову про те, що пізнання нових рівнів буття створюють комплементарний світогляд науки і релігії.

Ключові поняття: релігія, наука, антропний принцип, дух, комплементарність.

Kadykalo Andrij. Cosmology model in interaction of the science and religions.

In article is analyses models religious and scientific concept of the origin Universe. Worldoutlooks scientifically-religious is considered possibility of the shaping on base of the comprehension of the structure Universe, physical reality and moral principle, anthropological of the principle and creation. This allows the science and religion complement consider.

Key words: religion, science, anthropological principle, spirit, complementing.

Взаємовідносини релігії та науки потребують осмислення космологічної моделі, яка має важливе значення для з'ясування релігійних уявлень і сучасних наукових знань про Всесвіт та його виникнення згідно з науковою інтерпретацією. Передовсім, йдеться про можливість прийняття ідеї існування Бога та його відношення зі світом. Тематика взаємовідношення науки та релігії виникла ще у епоху виокремлення раціонального із сфери сакрального. Якщо у добу античності філософське знання (до якого входило і наукове) було єдиним з релігійним світоглядом, то у період середньовіччя виникли концепції, які чітко розмежовували ролі теології та науки, а саме наука була служницею теології.

Починаючи з Р. Декарта, більшість концепцій, заснованих на раціональних засадах, використовували ідею творіння Богом Всесвіту як можливість заповнити невідоме, невідкрите. Теорія Дарвіна та механіка Ньютона сприяли тому, що ХІХ – ХХ ст. стали секулярною епохою не тільки у сфері науки, але й у свідомості людей. Принципи класичної наукової методології набули статусу абсолютних та інколи таких, що могли ставити під сумнів об'єктивний принцип науки. Очевидно, багато в чому цим зумовлена **актуальність** теми взаємовідносин науки та релігії, яка досліджується у сучасній науковій і богословській літературі.

Серед значної частини сучасних науковців переважає думка про необхідність відокремлювати науку від релігії. Дійсно, у сфері пізнання природних і матеріальних процесів наука повинна керуватися лише науковою методологією, проте у контексті з'ясування світоглядного питання виникнення Всесвіту чи креаціонізму відповідь неоднозначна. Деякі науковці, такі, як А. Айнштейн, Дж. Трефіл, М. Кайку дотримувалися думки, що Бог може брати участь у творенні Всесвіту як впорядкувальне начало. Проте жоден з них чітко не окреслив потенційних засобів, за якими Бог міг реалізуватися як Творець. Можна це зрозуміти, оскільки їх, як природознавців, не цікавила процедура творення, а лише які закони міг закласти Творець для реалізації суцього. Німецький фізик Б. Філберт у своїй праці “Світи перед Богом” висловлює думку про те, що фізика, розкриваючи рівні буття, дає матеріал для розуміння тієї істини, яка відома Церкві здавна. Він скептично оцінює теологічні спроби

обґрунтування віри: “Усі спроби теології застрахувати себе філософськими або іншими земними принципами приводили її до обмежень та болісних перешкод” [10, с. 41]. У цій позиції німецького фізика очевидна відмова від спроб осмислити з погляду догматичної науки значення релігійного знання, але необхідно зазначити, що у роботі науковця викладається погляд на комплементарність духу і матерії. Проте цей погляд не розгортається у ракурсі співвідношення космології з можливістю існування Творця Всесвіту. Ідея Б. Філберта має не стільки світоглядне значення, скільки суто спеціальний фізичний зміст для буття, описаного у Одкровенні.

Інше значення має позиція Дж. Колінза, який впевнений, що суперечність у питанні творення між наукою та релігією виникає тоді, коли неправильно тлумачаться предмети кожної з них. У своїй праці “Наука і віра: вороги чи друзі?” він зазначає “...і наука, і віра мають деяке відношення до знання, а відповідно, їх твердження, що стосуються будови Всесвіту можуть пересікатися” [5, с. 63]. Колінз виходить з того, що у Всесвіту повинна бути розумна причина і мета, бо інакше він втрачає будь-яке значення, але цей погляд є дещо безапеляційним, а тому не може мати світоглядне значення як загальний для релігії та науки. У цьому контексті прийнятнішою є позиція американського релігієзнавця І. Барбура. Зокрема, він вважає, що теїстична (тобто не обов’язково креаційна) теорія надає змісту існуванню Всесвіту і людини, натомість позиція класичної науки фактично стверджує незрозумілість Всесвіту, а отже, з цього може випливати висновок про непізнаність реальності. Погляд Барбура, викладений у праці “Релігія і наука: історія і сучасність”, можна визначити як теїстично-сцієнтиський, який має загально-світоглядне значення. Але сам релігієзнавець не називає свої погляди підставою науково-релігійного світогляду.

Осторонь цього процесу не залишається і космологія, багато теорій якої свідчать про формування загальносвітоглядного (тобто такого, що пов’язує всі наявні знання про реальність у єдину картину Всесвіту). Зокрема, вітчизняний космолог Георгій Ковальчук у своїй статті “Лезо Оккама притупилось на темній матерії?” зазначає: “Для інтерпретації окремих фактів пропонуються боязкі варіації на тему вже існуючих інтерпретацій і це епізодичне і безсистемне “латання” сучасної космологічної теорії вже нездатне забезпечити істотного прогресу у розумінні світобудови” [4, с.10]. Дослідження можливості формування науково-релігійного світогляду можна розглядати як **мету цієї статті**, але необхідно розуміти, що цей тип світогляду відмінний від позиції креаціонізму, а саме у тому, що Бог не просто сам брав участь у процесі існування безпосередньо, а створив закони фізичної реальності, які сформували сучасний Всесвіт незалежно від того, який тип виникнення дійсності запропонують космологи. Все вищевикладене дає змогу, спираючись на наукове знання, дослідити, чи відповідає йому (або навпаки) можливість створення Всесвіту Богом. Запорукою цієї можливості є плюралність сучасної постнекласичної науки і неортодоксального богослів’я, яке відмовилося від абсолютно однобічного тлумачення Бога і дійсності.

Допомогти осмислити можливість науково-релігійного світогляду може звертання до сучасного наукового знання, що трактує природу Всесвіту і його виникнення. Згідно з останніми науковими дослідженнями і теоретичними розрахунками, Всесвіт виник у часі з “нічого”. Це “ніщо” загалом можна описати як частинку, яка на первинному етапі мала радіус приблизно 10^{-12} см. Сама наука нездатна пояснити того, чому відбулося миттєве розширення (за час $>10-42$ с) [9, с.14.], тобто не віднайдена причина виникнення Всесвіту, оскільки їй немає аналогу у матеріальній реальності. Тим самим легалізується ідея створення Всесвіту Творцем. Цю думку підтримує й німецький фізик Б. Філберт: “Знайдено навіть дуже спокусливу концепцію, яка може пояснити космічні сингулярності для стандартної моделі з “гарячим, щільним початком”, як виштовхування з іншого космосу. Але все це не заперечує світ як творіння Бога, як творіння в набагато вищому, потужнішому розумінні усіх інших уявлень про творіння” [10, с. 95.].

Ієн Барбур основне питання ставить стосовно того, яке розуміння Бога можливе у сучасному сцієнтиському світі, в якому традиційні релігійні погляди критично осмислюються. І. Барбур вважає, що необхідно відмовитись від упередженого ставлення до релігії, яка для багатьох людей є суттю існування. Наприклад, західна цивілізація протягом багатьох століть мала за центральну ідею космічність всього, що пов’язане із антропосферою, а у часи наукових і технологічних знань почала втрачати цю світоглядну установку. З часом, і це показує науковець, стало очевидним, що повне

відкидання релігійної сфери неможливе. Барбур співвідносить науку та релігію, намагаючись водночас віднайти місце останньої у структурі людського світогляду й осмислити те, як співвідносяться поняття Бога–Творця і сучасні космологічні уявлення про виникнення Всесвіту.

У контексті останнього питання Іен Барбур розглядає позиції як за створення Всесвіту, так і проти. Але водночас він констатує, що: “На особистісному рівні космологи часто висловлюють відчуття тайни і благоговіння перед силами, які звільнились при Великому вибухові, а також перед явищами, що знаходяться на межах нашого досвіду, мови і думки” [1, с.259]. Дійсно космологія, у цьому тлумаченні, певною мірою є близькою до релігії, що межує із Одкровенням як знанням, зміст якого перебуває за лінією досяжності людської думки, наукового пізнання.

Питання потенції створення реальності залишається актуальним, незалежно від того, чи зможе наука допустити існування Бога-Творця. Свідченням цього можуть бути погляди науковців, минулого і сьогодення. Альберт Айнштайн відверто визнавав, що вірить у бога як впорядкувальне начало і вважав, що індетермінізм лише показує недосконалість людського пізнання. Інший фізик Джеймс Трефіл зазначив: “Але хто ж створив ці закони?... Хто створив закони логіки?... Незалежно від того, як далеко назад будуть відсунуті межі, завжди залишаються місце і для релігійної віри, і для релігійної інтерпретації фізичного світу. Що стосується мене, то мені видається більш сприйнятливою ідея Бога, достатньо розумного, щоб придумати закони фізики, які роблять невідворотним існування нашого дивного Всесвіту, ніж старомодне уявлення про Бога, який повинен був старанно, шматочок за шматочком, створювати все це” [11, р.223].

Для описання космологічного моделювання у релігії особливого значення набуває осмислення антропного принципу, який виражає можливість програмного розгортання проекту “Всесвіт”. Особливий її інтерес у тому, що ця модель може включати в себе еволюційний погляд на Всесвіт і не антагонізувати з ідеєю існування Бога. У такому разі самоорганізація Всесвіту не спростовує ідею Бога, вона по-новому витлумачує її. Можна припустити, що релігійна інтерпретація космологічної самоорганізації полягає в уявленні про те, що Творець міг закласти програму саморозгортання Всесвіту, побудови його за тими природними законами, які визначають можливість його існування. Звернімося за прикладом до історії виникнення Всесвіту, яка визначає неможливість наймінімального відхилення від проекту, бо альтернативний Всесвіт був би неможливий як тотожний існуючому. “Якщо б у період утворення гелію темп розширення Всесвіту дещо сповільнювався, то весь водень міг би вигоріти і вся речовина Всесвіту складалася б у наш час повністю з гелію” [9, с. 16]. Такий розвиток подій призвів би до того, що не могло б виникнути життя, а отже, ця ймовірність, можливо, була виключена; у чому не сумніваються сучасні теологи, зокрема Н. Мерфі і Дж. Елліс (США). З погляду квантової фізики, можливість самоорганізації матерії становить від 10–200 до 10–500. Отже, можна розглядати християнську богословську думку як таку, що має підстави для припущення про Бога як першопричину на підставі наукових теорій.

У релігійному контексті творіння Всесвіту є безчасовою категорією, відповідно безпочатковий і безконечний Бог є першопричиною Всесвіту, нескінченною у часі і просторі [6, с. 285]. Науковці, зокрема А. Едінгтон (Великобританія) визнають, що питання про першопричину виходить за межі природничих наук і стосується сфери надприродного. Тобто інтерпретувати науковими методами поняття першопричини неможливо, але маємо підстави визнавати її ймовірність, яка припустимо вища, ніж безконтрольна самоорганізація матерії. Теза астрономії про те, що на сучасному етапі галактики “розбігаються”, дає лише дві підстави для підтвердження релігійної тези про скінченність Всесвіту. Згідно з теорією розширення Всесвіту цей процес може змінитися на протилежний, аж до повного стиснення у надщільну точку сингулярності. Можливим є припущення, що поряд з розширенням Всесвіту здійснюється інформаційна програма, яка визначає потенцію існування саме існуючої реальності із притаманними їй властивостями. Певною мірою це припущення може обґрунтуватися антропологічним (антропним) принципом.

Проблема антропологічного принципу викликає інтерес серед науковців завдяки гармонії, яка простежується у побудові всього речовинного світу від атома до Галактики та її “тендітності”. На думку Б. Філберта, коли б на Землі існував лише один ланцюг еволюції до мислячої людини, а його ймовірність дорівнювала 10–200, то кожен подальший додатковий незалежний ланцюг еволюції

надзвичайно істотно понизив би цю ймовірність [10, с. 99.]. Якщо ж відкидати антропний принцип, то з погляду квантової фізики самоорганізація є надзвичайно мало ймовірною, нижча, ніж 10–300. Самоорганізація якнайкраще може відображати релігійне положення про свободу волі, яку дає Творець своїм творінням. Водночас, на думку Філберта, це не обмежує Бога, а навпаки, звеличує його. Кожне окреме творіння саморозвивається, а релігійний досвід можливий як добровільне прийняття Бога. Така позиція пов'язує у релігійній парадигмі космологічну модель з духовним виміром, легалізує його у сучасній секуляризованій людській свідомості.

Умови, необхідні для виникнення життя, особливо його свідомої (самоусвідомленої) форми, залежать від компактного сполучення багатьох факторів. Саме думка про надзвичайну гармонію цих чинників спрямовує до гіпотези про існування Першопричини, яка у релігійному тлумаченні є Бог. Вищезгадану гармонію необхідно проаналізувати. Для життя істот з білковою основою необхідне існування вуглецю та інших важливих елементів, які не можуть виникнути внаслідок первинного нуклеосинтезу (процес, характерний для молодого Всесвіту). Для появи важких елементів необхідні є зірки, які виробляють їх під час ядерних реакцій. Такі зірки виконують дві функції, необхідні для появи свідомості: усі ядра, складніші, ніж гелій, утворюються внаслідок реакцій всередині зірок, водночас ці ядерні реакції дають тепло зіркам, які обігрівають і освітлюють живі істоти на планетах. На думку російського фізика, доктора фізико-математичних наук С. Рубіна, інтервал комфортних умов для того, щоб виникло життя, є доволі вузьким і його не просто реалізувати навіть за умови існування планетних систем. Це доводить те, що навіть за доволі сприятливих умов виникнення життя у Всесвіті необов'язкове [8, с.118]. Цілком очевидно, що умови виникнення самосвідомого життя мають дуже складну структурованість, а отже, високою є ймовірність існування певної програми розгортання законів Всесвіту, що еволюціонує. Подібно до того, як космологія з'ясувала, що Всесвіт мав початок у часі, вона пропонує сценарії його кінця, а це можна тлумачити з погляду релігійно-християнського уявлення про “альфу і омегу” буття. Основним припущенням є те, що якщо космологічна стала не буде змінюватися з часом, то Всесвіт буде розширюватися вічно і охолоджуватися, як наслідок, це призведе до теплової смерті Всесвіту – ентропії. Інший сценарій запропонували у статті “Фантомна енергія і космічний кінець світу” Р. Колдвелл, М. Каміонковський, Н. Вайнберг, які припустили, що величина взаємодій між частинками, завдяки яким існують атоми, зменшиться з часом. У такому разі, коли взаємодія стане занадто слабкою, відбудеться розпад усіх життєвоважливих об'єктів і фізичного вмістилища свідомості також [8, с. 120]. Такі сценарії свідчать, що Всесвіт теоретично мав початок і буде мати кінець, про що згадувалося у Біблії: “На початку Бог створив Небо та землю. А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води. І сказав Бог: “Хай станеться світло!” І сталося світло” (1М.1:1-3), “...і як палять в огні, так й буде наприкінці віку цього” (Мт.11:40). Але водночас сучасна космологія допускає можливість інших варіантів, які не суперечать християнській теології. Зокрема, припускається, що свідомість не може міститися у іншому типі тіла або мати таку природу, яка дасть їй змогу існувати за будь-яких умов у Всесвіті.

Зважаючи на космологічну модель у сучасній науковій парадигмі, немає підстав заперечувати можливість творення Всесвіту. Навпаки, структура і фундаментальні сталі можуть сприяти обґрунтуванню теолого-релігійної космологічної моделі (мається на увазі їхня чітка взаємовідносність, яка формує стабільну структуру Універсуму) з погляду наукової космології. Стабільність Всесвіту полягає у закономірності певних явищ, які підпорядковуються фізичним законам, а останні визначають процеси, які є типовими для систем, що утворюють дійсність. У релігійній інтерпретації фундаментальність законів фізики аналогічна до моральних законів, які, хоча й не мають спостережуваної реальності, але мають наслідки, а отже, дійсні. Американські богослови Н. Мерфі і Дж. Еліс тлумачать фізичні закони як такі, що необхідні саме для виникнення світу, у якому будуть жити істоти за моральними законами. На відміну від законів фізики, закони етики не мають примусового характеру. Тлумачення сучасних здобутків природничих наук, на думку американських богословів, повинно аргументуватися на основі метафізики. У контексті цього, на підставі антропного принципу Н. Мерфі і Дж. Еліс вважають, що людська свідомість визначає “вищий зміст і причини буття як такого” [7, с. 233]. Свідомість не можна вважати такою,

що існує лише на конкретній планеті Земля. Як вважають американські теологи, Всесвіт повинен характеризуватися певною системною структурою і бути наділеним закономірним рухом подій і явищ, в іншому разі вільна воля втратила б своє значення. Треба розуміти, що закони, яким підпорядковується Універсум, не обов'язково повинні бути наочно очевидними для людської свідомості [7, с. 235]. Завдання людської свідомості – діяти згідно із створеними або укладеними законами, автором яких є Творець. Як і більшість сучасних теологів, Н. Мерфі та Д. Еліс вважають, що Бог створив такі закони, які уможливають і сприяють самоорганізації та самоevolюції Всесвіту, зокрема й свідомості. Людська свідомість діє у межах встановлених законів, але їх змінити нездатна. Зміни, за тлумаченням американських теологів, повинні відображати еволюцію Бога [7, с. 235]. Їх не цікавлять самі механізми функціонування людської свідомості, важливим є лише вибір і відповідальність за нього – це суто етично-моральне питання. Хоча можна заперечувати, що процеси і закони у Всесвіті встановлені Богом, але ця ідея дає фундамент для інтерпретації “точного налаштування” як такого, що міг здійснити Бог, внаслідок чого виникла людська свідомість [7, с. 236–237]. Теза про “точне налаштування” має далекосяжні наслідки, зокрема, автори “Моральної природи Всесвіту” визначають, що основне завдання Всесвіту – сприяти невимушеному “прямуванню” назустріч Творцю. Така ідея – основна ідеологічна форма кенотичної етики. Завдяки цьому можемо розуміти, що закони, встановлені Богом, не розмежовують людей, лише самі людські дії та вчинки здійснюють диференціацію, а це вже залежить від окремо взятої свідомості. Людство розвивається через наявний порядок, всередині якого можливий вибір на користь віри у Бога або невіри.

У сучасній фізиці поширеною є ідея про існування Мультисвіту, який об'єднує різні Всесвіти; у різних варіантах універсумів можуть бути різними абсолютні величини. Тобто із всієї сукупності всесвітів тільки спостережуваний сприяє виникненню життя. За словами американського космолога Стівена Говкінга: “...наш всесвіт, мабуть, є наймовірнішим з усієї цієї безмежної сукупності всесвітів” [подається за 3, с. 490]. Існування Мультисвіту, можливо, свідчить про те, що наш Всесвіт один з великої кількості, у якому можливе життя, а в усіх інших – ні. З одного боку, це дає можливість виключити необхідність ідеї існування Бога як творця Всесвіту. Проте не все так очевидно, на думку російських дослідників Г.Г. Єршової та П.Ю. Черносвітова “...якщо наш фізичний Світ – це “світ моделей” Світу Творця, тобто того Світу, в якому він “живе”...” [2, с. 331]. Можна пояснити, що наш Всесвіт є лише частиною величезної кількості всесвітів, створених Богом під час реалізації певного проекту. Згідно з релігійним поглядом цим проектом є реалізація людиною свого порятунку через дотримання духовних норм. У науковому контексті має дещо інший зміст – врятуватися людству як виду, що репрезентує Розум, від загибелі Всесвіту у ході ентропії. Треба враховувати те, що вищевикладені ідеї – це лише гіпотетичні припущення. Але можна вивести на підставі даних теолого-релігійної та наукової гіпотез цілісну картину майбутнього людства у Всесвіті. Якщо *homo sapiens* не буде виходити з моральних принципів, які переважно походять з релігії, то його шанси на виживання значно зменшуються. На думку американського фізика Мічіо Кайку, у сучасному світі ядерної зброї існує цілком реальна загроза самознищення людства, тобто, можливо, цей вид не доживе до кінця Всесвіту.

Космологічна модель, у релігійному контексті, не заперечується, а має своє гармонійне з науковим тлумаченням, у якому враховано антропосферу. “...з врахуванням того, що нам зараз відомо про “Великий вибух” і розширення Всесвіту, можна вести мову про поетапне відтворення світобудови за раніш відомим “проектом” [2, с.306]. Зважаючи на велику кількість можливих варіантів тлумачення космологічної моделі, необхідно і далі досліджувати цю тему (зокрема з філософської позиції), але можна твердити, що вивчення Всесвіту сприяє поглибленню взаємодії науки та релігії, формування науково-релігійного світогляду, який здатен об'єднати всю реальність Універсуму включно з людиною і Абсолютним Началом – Богом.

Теорія Мультисвіту може об'єднати світоглядні концепції іудео-християнської ідеї виникнення світу з буддистською теорією про Нірвану. Якщо для іудео-християнської концепції походження Всесвіту має часовий початок, то для буддистської теології все розпочинається з позачасового всесвіту. Очевидно, що припущення про існування Мультисвіту уможливує

існування кожної з теолого-релігійних ідей як варіантів можливих всесвітів у Мультисвіті (цьому сприяє комплементарна методологія). У такому припущенні маємо підтвердження несуперечності наукової моделі Всесвіту з теолого-релігійними уявленнями про творіння Богом світу з Нічого або науковою теорією квантової флуктуації.

Висновок. Аналіз сучасних космологічних теорій і релігійного знання свідчить, що наукові дослідження не спростовують ідею про можливість існування Творця реальності, а допускають формування науково-релігійного типу світогляду і дають змогу розвивати потенцію комплементарності знання. Подальші дослідження у галузі космології можуть розкрити нові рівні буття, які доведуть потенції людського пізнання і водночас, як свідчить складна будова Космосу, є значна ймовірність існування Творця усїєї суцїї дійсності.

1. Барбур І. *Религия и наука: история и современность*. – М.: 2001. 2. Ершова Г.Г., Черносветов П.Ю. *Наука и религия: новый симбиоз? Моделирование картины мира: исторический, психологический, системный и информационный аспекты*. – СПб.: Алетейя, 2003. 3. Кайку М. *Візії: як наука змінить ХХІ сторіччя*. – Львів, 2004. 4. Ковальчук Г. *Бритва Оккама притупилась на темной материи? // Вселенная, пространство, время. №11 (30) 2006*. 5. Колинз К. Джон. *Наука и вера. Враги или друзья? – Черкассы: Коллоквиум, 2005*. 6. О. Мень. *Истоки религии*. – М., 2001. 7. Мерфи Н., Эллис Дж. *О нравственной природе Вселенной: Богословие, космология, этика*. – М., 2004. 8. Рубин С. *Сквозь тернии к разуму // Вокруг света №11 (2005)*. 9. Филипов Е.М. *Вселенная, Земля, жизнь*. – К., 1983. 10. Філберт Б.. *Світи перед Богом*. – Львів, 1996. 11. Trefil J. *The moment of Creation*. – New York: Collier Books, 1983.

УДК 8.09

Оксана Петрушенко

Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

МІСТО ТА ЙОГО ОБРАЗ ЯК ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ УТОПІЇ

© Петрушенко Оксана, 2007

Окреслено певні аспекти буття міста як особливого цивілізаційного утворення суспільного буття (будівництво за планом, управління; зосередження людей, пов'язаних з наукою, освітою, видавництвом, релігійною діяльністю), що вплинули на виникнення утопії як інтелектуального явища, а також на диференціацію утопій на політичну, сциєнтистську, релігійну; на позитивну і негативну.

Ключові слова: утопія, місто, простір суспільного буття, цивілізація.

Petrushenko Oksana. Town and its shape as factors in formation of utopia. In given article certain aspects of the being of town as peculiar formation of civilized social being is described (building of town according to the plan, ruling; stuff of people, connected with science, education, publishing and religious activity) in the aspect of its influence over the appearance of utopia as intellectual phenomenon, and also over the differentiation of utopias into political, scientific, religious; into positive and negative.

Key words: utopia, town, space of social being, civilization.

Зміст практично всіх відомих та досліджуваних авторських утопій, переважно цілісних літературних або соціально-політичних творів, пов'язаних з міським життям, з міським управлінням та іншими реаліями міста – подаються численні описи площ, доріг, палаців, мурів;